

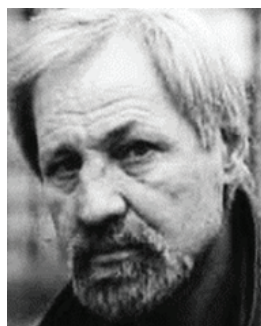
EUGEN CIOCLEA

(O INCURSIUNE ÎN MATEMATICA POEZIEI)

Oxana GHERMAN

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7366-2599>

Eugen CIOCLEA (4.VIII.1948, s. Druța, Râșcani – 8.X.2013, Chișinău), poet, eseist, traducător. Numele de botez – Iurie. Este fiul Iuliei (n. Ghețu), învățătoare, și al lui Sergiu Cioclea, profesor de limba și literatura română. Urmează școala medie din satul Terebna, absoluește clasa a 10-a la școala din s. Zăbriceni. În 1966 este înmatriculat la Facultatea de Matematică a Universității de Stat din Moldova, însă după un an de studii pleacă la Moscova, devenind student la Facultatea de Matematică a Universității „M.V. Lomonosov” (1968-1971). După concediul academic pe care îl ia în 1971, nu mai revine la studii. Scrie versuri fără a avea posibilitatea de a publica. Schimbă mai multe slujbe. Lucrează o perioadă scurtă la ziarul „Zorile Bucovinei”, la Comitetul pentru Sport al URSS în calitate de traducător, interpret la instituțiile „Inturist”, „Sputnik”, „CAER”, ajutor de strunguri cu programare la uzina „Spețstanok”.

Poezia lui Eugen Cioclea circulă în samizdat până în anii de perestroikă gorbaciovistă, când reușește să debuteze cu un ciclu de poezii în revista „Literatura și arta” (20 noiembrie 1986), nu fără a provoca reacții. Unul dintre texte (*Cina irodică*) devine motiv de scandal politic, fiind pus în discuție la CC al PC al RSSM. Totuși, peste doi ani, Eugen Cioclea debutează editorial cu volumul de poezie *Numitorul comun* (Editura Literatura Artistică, 1988). Urmează, la trei ani distanță, volumul *Alte dimensiuni* (Hyperion, 1991) pentru care i se va decerna Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Între 1992-1997 este redactor-șef al ziarului „Tineretul Moldovei”. Publică poezie în volumul antologic *Portret de grup* (1995). În 2000, Fundația Soros Moldova îi acordă o bursă de creație, iar în 2001 îi apare volumul *Dați totul la o parte ca să văd* (Cartier, 2001). Urmează volumele *Subversiunea poetului revoltat* (Chișinău, 2002), *Vreau să distrug uniVersul* (Prometeu, 2007) și *Ofsaid* (Magna-Princeps, 2011). Se stinge din viață pe 8 octombrie 2013, în circumstanțe necunoscute.

Este înmormântat în satul natal, alături de părinți.

SCRIERI: *Numitorul comun*, Chișinău, 1988; *Alte dimensiuni*, Chișinău, 1991; *Dați totul la o parte ca să văd*, Chișinău, 2001; *Subversiunea poetului revoltat*, Chișinău, 2002; *Vreau să distrug uniVersul*, Chișinău, 2007; *Ofsaid*, Chișinău, 2011; *Eugen Cioclea. Antologic*, Chișinău, 2014. *Dați totul la o parte ca să văd*, Chișinău, 2018.

În volumul său de debut, *Numitorul comun* (1988), Eugen Cioclea etalează marca „made în USSR” a textelor sale, însă doar ca însemn al timpului în care apar. La nivelul substraturilor hermeneutice, scrierile sale contravin mai multor poncife ideologice. Spirit temperamental, Cioclea își definește poezia ca fiind una „declarativă”, pornind, de la debut, pe calea unei polemici cu literatura generației sale. Poezia sa însă e una a „declarațiilor de iubire” – idee reluată și în alte texte (*Declarație*, volumul *Alte dimensiuni* (1991)) ce redefinesc raportul autor-cititor. În contextul literaturii timpului, așa cum remarcă Em. Galaicu-Păun, Eugen Cioclea scrie o poezie de o intensă forță regeneratoare: „Viguroasă, de-o vitalitate nedezmințită/ de neegalat (în primele două volume), poezia lui conține mai multă hemoglobină decât toată (leșinata!) poezie sovietică moldovenească luată la un loc, dar și sămânța unei noi literaturi (postmoderne, ziceți-i cum vă vine pe limbă) pe care a salutat-o cu o generozitate de care doar marii creatori sunt în stare.” (Galaicu-Păun, 2018, p. 13).

Într-o lume concentrată spre exterior, Eugen Cioclea e preocupat să privească mai mult în sine. Eul poetic devine obiectul propriei atenții, iar interioritatea e spațiul în care toate faptele și fenomenele capătă contururi clare, devin definibile: „El crede că, dacă orice lucru și faptă/ poartă un nume,/ lor trebuie să li se spună pe nume,/ or, poezia/ nu e o stare de leșin,/ nu e un stres” (*La persoana a treia*). Fără a specifica esența artei poetice, autorul exclude stereotipurile legate de aceasta, menționând mai întâi ceea ce nu este poezia. În loc să aclame falsele realități, își obiectivizează propria individualitate, pe care o transpune în imagini concrete („ușă spartă în realitate”), ca și apropierea sa firească, incomparabilă, de lume („transformarea în liră a semnelui integral/ cât și izbitoarea noastră, a tuturor,/ comună asemănare”). Vorbind despre sine la persoana a treia, vocea poetică își asumă un singur rost, cel care ține de exprimare: „El vine hotărât să vă spună/ ceea ce n-a apucat să audă/ de la fiecare din voi,/ el vi se uită lacom în gură/ ca la o podoabă de măr/ și chiar mușcă din măr/ și își marchează poemele:/ Made in USSR.” Expresia poetică simplă și elegantă include termeni matematici pentru a crea o viziune originală, rod al gândirii lumii și existenței în formule exacte. Poezia își oglindește propria

esență în *Pretext*, fiind percepută ca invitație simplă și firească la comunicare, ca motiv de a lega relații efemere cu celălalt, sau în *Cu alte cuvinte*, ce configurează poezia ca formă de suferință, un fel de „reluare a iubirii”.

Trăsături de ars poetica denotă și poezia *Conștiința de sine*, în care sunt reperate, într-o formulă neașteptată pentru perioada în care apare, valorile umane esențiale: natura, părinții, limba, literatura, pământul, dar și conștiința de sine. Printre textele care revalorizează pilonii axiologici ai neamului fac parte și *Rampa*, un apel către generațiile viitorului de a rezolva „cifru” bala-dei Miorița – rampa de lansare în univers a nației; *Plai*, o codificare poetică a forței embrionare a Luceafărului; *Ucenicul lui Manole*, ce individualizează mitul jertfei pentru creație; *Mamă*, concentrând infinita iubire maternă niciodată recompensată; *Condiția de zbor* – o viziune șocant de simplă despre adevărata valoare a pământului natal ș.a. De altfel, zborul se asociază cu metafora evoluției artistice, percepută ca o iremediabilă cădere: „Vin. Văjâind./ Dar, pân-o să intru în sfera de influență/ a dumneavoastră,/ mai am încă timp să fiu cine sunt,/ tânăr, cu cerul în spate și-n oase,/ cu Calea-Lactee ca un colind,/ savurând o stare de grație...” (*Căderea liberă*). Ființa artistului vine de sus, cade în mijlocul mulțimii care îl întâmpină cu veselie, ca pe un factor de distracție, neînțelegând suferința „contactului” cu pământul. Ideea căderii va fi reluată într-o notă mult mai tragică în textele din ultimul volum al lui Cioclea. Ca un centru de greutate al volumului, poezia *Numitorul comun* reprezintă un tulburător apel spre reîntregirea neamului prin revenirea în sânul familiei, comunității, dar și la valorile naționale, care formează unicul nostru „numitor comun”.

Poezia lui Eugen Cioclea provoacă polemici, dezaxări ideologice, se alimentează din contrarii. Texte ca *Dilema*, creat în contradicție cu bine-cunoscuta expresie blagiană („Admit că veșnicia nu s-a născut la sat./ (Contrariul ar fi frumos să fie!)”), nu fac decât să pună la îndoială anumite certitudini, resuscitând capacitatea de abordare critică a realității. Interferențe cu estetica blagiană se resimt și în poeziile *Vine lumina*, *Deocamdată, lumina*, *Evricea*, în care lumina și iubirea se află în raport de contiguitate. La Cioclea, iubirea este trăită cu o luciditate la fel de tăioasă precum celelalte fenomene, fiind percepută ca posibilitate de „a strivi secundele-mpreună” (*Rugămintea*), de a împărtăși unicitatea fiecăruia într-o „perfectă tăcere”, de „a trece Stixul” prin traversarea carnală a celuilalt, ca transcendere.

Secvențele poetice care abordează tema spațiului rural diminuează tonul combativ până la idilic și nostalgic, chiar dacă limbajul rămâne exact, fără

deraieri de la atitudinea „matematică” față de realitate. Inconsecvența dintre cele două lumi, a satului și a orașului, una a libertății de a rămâne în acord cu sine, cealaltă a tentației de a deveni captivul nenumăratelor convenții, se relevă în poeziile *Moartea celebră*, *Coloana vertebrală*, *Perspectiva imediată*, *Acasă*, *Sat în câmp*, în care satul e o consistentă materie vie pusă pe contrapondere spațiului citadin, ilustrat în poezia *Primăvara în oraș* sau în textul *Mai cred* (cu un remarcabil subtext ideologic: „Cred în frăția dintre popoare,/ dar parcă-i mai cald printre-ai mei și strămoși./ În uși fără lacăte și în buzunare/ fără cuțite cred.”). Imaginea se întregește în *Impertinența poetului*, prin simpatia față de țărani și dezgustul profund față de intelectualii de la oraș, față de comportamentul umil și soarta lor josnică.

Poezia lui Eugen Cioclea este marcată de spiritul acerb și atitudinea critică a autorului. *Cina irodică*, poezie ce condiționează apariția fulminantă a lui Cioclea în presa literară, conturează condiția neîncadrării poetului în spațiul sociocultural, în formule foarte sugestive. Viziunea despre poet și artă poetică, despre raportul creatorului cu lumea este completată prin conținutul textelor *Ce te mai poate încălzi*, *Substituire*, *P. S. la Coloana vertebrală*, *Încercare de testament*, *Clopot necântat*, *Prindere de câine roșcat* ș.a.

Expresia poetică își amplifică efectele prin teorii și formule matematice, care funcționează ca unități de măsură și de reflectare exactă a tuturor valențelor umane. Texte ca *Triumful materiei*, relevă ideea că elementele culturii, mitologiei, ale civilizației universale, care succed în timp, sunt interșanjabile și schimbătoare, însă materia umană evoluează mereu conform acelorași legi științifice: „și totuși,/ orice s-ar zice,/ la o depărtare de jumătate de metru/ (unde e Newton să ne aclame?!),/ doi oameni se vor atrage/ C-o forță/ de 0,02 miligrame.” Știința, spre deosebire de artă, nu-și modifică valențele, indiferent de mode, tendințe, viziuni, epoci, spații etc.

Cel de-al doilea volum, *Alte dimensiuni* (1991), angajează poezia în slujba ideilor patriotice. Poetul visează „să moară frumos”, scutit de umilințe cotidiene, acceptând doar o singură politică în comunitatea sa – a „democrației cuvintelor”, unde arta e „ștreang” în care intri „cu capul sus și dezgolit”. În poezia *Apel*, Cioclea se declară „cel mai trist poet din Europa”, nevoit, pentru „consolidarea familiei”, să-și vândă poeziile („mă topesc de rușine și scârbă,/ de parcă aș fi condamnat/ să văd sentimentele prefăcându-mi-se/ în lingouri/ de grăsime de porc”). Tristețea provine din conștientizarea erorii în care se află artiștii dominați de pofta îmbuibării, care se complac în nesimțire și fals, care cred că scopul poeziei este să aducă venit, că valoarea ei se poate converti

în valută. *Apelul* se adresează generației sale de la care se așteaptă o minimă dovadă de onoare prin refuzul „legăturicii cu bani” cel puțin pentru poemele despre mamă și patrie.

În *Alte dimensiuni*, autorul reproduce imagini dintr-un trecut incredibil de îndepărtat, cel al tinereții fragile, pe care însă nu-l interpretează nostalgic, ci din contra, rece și distant. Eugen Cioclea, „rebelul, căruia îi priește sarcasmul, cinismul, radicalitatea morală, antiidilicul, care știe să asocieze acestei poezii nonconformiste teme riscate deja în spațiul basarabean, precum mama, satul, copilăria (compromise prin versificări puerile și prin lunecarea în clișeu – și e aceasta o chestiune asupra căreia ar trebui insistat), se exprimă din plin în primul volum, în *Alte dimensiuni* (1991), această poetică se rafinează: Cioclea rămâne tot adolescentul imberb. La fel de liber ca odinioară, poetul continuă să se lupte pentru puritatea angajării sale, a poeziei care se naște din ea – pe care o simte, însă, tot mai în pericol.” (Mircea A. Diaconu). În *Fișă de recrut*, tânărul *eu* este privit prin prisma criteriilor tehnice cărora li se potrivește mai mult decât ar fi de așteptat. Se autorefectă narcisiac în „Adolescentul obișnuit”, pe care îl privește cu simpatie din ipostaza tristei stări de îmbătrânire. Iubirea, în ei formele inițiale (*Love story*), se prezintă ca „poveste de dragoste rece ca o/ Siberie.” Femeia iubită (din *Metamorfoză*) trece, în raport cu personajul poetic, din postura de „revistă săptămânală”, citită „lacom, cu înflăcărare”, într-o „gazetă de seară”, primită cu abonament, apoi i se întrevede perspectiva unei simple „gazete de perete”. Imaginile degradării relației conjugale au o puternică forță sugestivă. Iubita devine ființa unei „singurătăți regale și maiestuoase”. Pasiunea erotică se dezamorsează treptat printr-o ineluctabilă distanțare.

Spre deosebire de vocile poetice ale generației sale, Cioclea tratează tema revenirii acasă ca pe un fapt frustrant, lipsit de entuziasm, care amplifică senzația rateului, a angoasei și insuportabilei condiții umane. Spațiul rural și țărani îi provoacă eului poetic un profund dezgust față de sine: „Vin acasă./ Mă întorc în provincie. /Mai sentimental decât toată literatura/ sovietică moldovenească,/ de parcă aș fi fost toată viața pantof,/ care, deși având limbă,/ abia acum s-a hotărât/ să vorbească.” (*Autobuz spre provincie*). Sentimentul umilitor al mușeniei este dus la limita absurdului în poezii ca *Lombard*, din volumul al treilea. Chinul tăcerii forțate, în locul vorbitului „cu balonașe roz, degeaba”, este tema centrală în poezia *Decât așa* („Decât așa, mai bine-mi vâr pe gât/ un șumuiaș de iarbă năclăită/ și mă prefac numaidecât/ în ceea ce se cheamă vită.”). Circumstanțele politice, sociale, ideologice deviante formează un cadru existențial ce constrânge, ilustrat în texte ca *Realismul socialist*,

Cămașa de forță, Maximă, Remember, Biografia poetului, pline de ironie și sarcasm, păstrând în subtext rezonanța strigătului de durere.

Poezia timpului scurs în derivă, sentimentul revărsării către niciunde se alcătuieste din *Bocet senin, Aniversare, Orgoliu* ș.a. Arta poetică devine plodul miturilor pe care le poartă în suflet poetul și care continuă să lucreze în el, iar poezia îi este un neconținut *Jurământ*: „Scriu/ în permanență cu sentimentul că jur,/ dar nu mai are sfârșit jurământul,/ fiindcă în orice obiect răsar și apun/ odată cu necunoscutul.” Prin aceste texte, Eugen Cioclea va fi definit, în contextul literaturii timpului, drept „poet al furorii”, care „iese decis din ritualitatea rostirii și din festivitatea imaginativă, inaugurând un limbaj abrupt, vitriolant și caustic. Dacă el dă tonul generației, e limpede că, în vocalizele mâniei, nu-l prea acompaniază nimeni. (Al. Cistelean).

Cea de-a treia carte, *Dați totul la o parte ca să văd* (2001), cuprinde texte încifrate metaforic, într-o formulă diferită de simplitatea și degajarea începuturilor. Poezia asimilează diverse concepții științifice, artistice, nume de referință (Newton, Bohr, Camus, Faulkner, Descartes, Rimbaud), particularități ce determină părerea că „volumul *Dați totul la o parte ca să văd* e o mărturie a înălțimilor spiritului la care ajunsese poetul, iar bibliografia inserată acolo – a intereselor de lectură elevate, elitiste. Interese ale unui aristocrat al lecturii, ale unui Dan Barbilian al Basarabiei.” (Alexe Rău). Toate viziunile științifice sunt orientate către tristețea metafizică a unor constatări despre om și lume. Timpul subiectiv devine un timp al „secetei” creative, ideile se pierd printre incertitudini: „sentimentele se distrug de la stânga la dreapta și-apar altele, mult mai neclare.” (*Pripon*). În (*Avan*)teză, Cioclea ajunge la ideea că „Literatura este/ o răfuială cu propria conștiință./ Ea nu vorbește despre-adevăr./ Cel ce o face este,/ altminteri,/ omul/ de nicăieri.”), iar poetul intră într-o condiție a absurdului. Personajul liric își pune în față Ființa lui Dumnezeu, pe care o înconjoară cu motive biblice, dar o închide în pretenția că Dumnezeu „se luptă cu antropismul din sine” (*Panta rhei*), odată ce a permis destrămarea interioară a poetului.

Într-o lume a sfârșitului, eul poetic se simte din nou dominat de obsedanta senzație a căderii. În poezia *Pollice verso*, el se autodeclară „ciocul literaturii moderne”, aducând dovada faptului că este „un insurgent, un poet mereu revoltat, un cinic, în sensul antic, plasat principial împotriva oricărui sistem și, când acesta își diminuează oroarea, împotriva propriei condiții de poet și ultimamente împotriva lui însuși.” (Crețu, 2018). Insatisfacția afirmării sale ca poet este manifestată în poezia *Site*: „Odată cu soarta/ ar trebui să-mi distrug

poezia,/ dacă mai sunt/ disident.// Contra ființei răscărănate în mine,/ care încearcă/ și uneori reușește/ (nesuștinută/ de nimeni)/ să se/ afirme.” Volumul se încheie cu metapoeme ca *Tir*, *Declin*, *Poligon*, *Noli me tangere*, care transfigurează câteva secvențe biografice.

Fiind doar „cât își poruncește să fie”, iubind fără să pretindă nimic, Eugen Cioclea își propune să „scuture universul” de esențele lui și, în într-o uimitoare măsură, reușește. Toți parametrii realității în care trăiește sunt definiți prin unitățile matematicii poetice, tot ce intră în sfera materialului este transpus, cu o irepetabilă exactitate, în „funcții” cu valoare universală.

Repere bibliografice:

1. **BURLACU, Alexandru.** Eugen Cioclea: estetica anti-poeticului. În: *Metaliteratură*, 2014, nr. 3-4 (37-38), p. 31-37.
2. **CISTELECAN, Alexandru.** Antologia pe ață. În: *Vatra*, 1996, nr. 3.
3. **CHIPER, Grigore.** *Poezia optzecistă basarabeană*. Chișinău: Tipomoldova, 2013.
4. **CREȚU, Bogdan.** Eugen Cioclea maestrul din umbră (I). În: *Observator cultural*, 2018, nr. 948. Disponibil: <https://www.observatorcultural.ro/articol/eugen-cioclea-maestrul-din-umbra-i/> [citat: 01.04.2022]
5. **CRUDU, Dumitru.** Veșnic revoltat – Eugen Cioclea. În: *Tineretul Moldovei*, 1991, 5 iul.
6. **GALAICU-PĂUN, Emilian.** Căderea liberă a lui Eugen Cioclea. În: *Sfatul Țării*, 1992, nr.18-20.
7. **GALAICU-PĂUN, Emilian.** Versul și reversul boemei. În: *Poezia de după poezie*, Chișinău: Cartier, 1999.
8. **GALAICU-PĂUN, Emilian.** Cioclea. Nimeni altcineva! În: Cioclea, Eugen, *Dați totul la o parte ca să văd*, Chișinău: Cartier, 2018.
9. **HROPOTINSCHI, Andrei.** Eugen Cioclea: Numitorul comun. În: *Nistru*, 1989, nr. 9.
10. **LUNGU, Eugen.** Alternativa numitorului comun. În: Cioclea, Eugen, *Numitorul comun*, Chișinău: Literatura artistică, 1988.
11. **LEAHU, Nicolae.** Reflecție și iconoclastie în poezia lui Eugen Cioclea. În: *Semn*, 2002, nr. 3-4.
12. **LEAHU, Nicolae.** Condiția poetului și a poeziei. În: *Metaliteratură*, 2006, nr. 1.
13. **LUNGU, Eugen.** O altă poezie. În: *Portret de grup. Antologie a poeziei generației ,80 din Basarabia*. Chișinău: Arc, 1995.
14. **POPA, Nicolae.** Reportaj de pe urlați. În: *Literatura și arta*, 1991, nr. 22.
15. **RĂILEANU, Vitalie.** *Ineditul Eugen Cioclea*. Iași: Junimea, 2018.

NOTA: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „Bogdan P.-Hasdeu” al MEC.